

Al voltant

**SIMPOSI
INTERNACIONAL**

Picasso

de

Pablo Picasso *Home amb fruitera*

Barcelona, juny-novembre del 1917, Oli sobre tela, 100 x 70 cm

Museu Picasso, Barcelona, Donació Pablo Picasso, 1970

MPB 110.006. Museu Picasso, Barcelona. Fotografia, Gasull Fotografia.

© Successió Pablo Picasso, VEGAP, Madrid 2018

Al voltant

Aproximació a la relació
entre materials i mecanismes
de degradació

de Picaasso

E

l simposi internacional «Al voltant de Picasso: aproximació a la relació entre materials i mecanismes de degradació», que se celebra el dijous 29 de novembre al Museu Picasso de Barcelona, neix amb l'esperit de fòrum multidisciplinari. En qualitat de museu monogràfic de Pablo Picasso és la nostra responsabilitat crear vies de diàleg que connectin la investigació rigorosa i la difusió de l'obra del artista.

Transgressió i tradició són dues constants en el procés creatiu de Picasso. La necessitat de conèixer i prevenir el deteriorament dels seus materials és el gran desafiament al qual ens enfrontem en el segle XXI. Atès que, a diferència de les primeres obres, sotmeses encara al cànon acadèmic, la seva producció posterior es caracteritza per l'ús de materials múltiples, de natura diferent, que interactuen entre ells, tot generant estructures dinàmiques complexes, en canvi constant.

El nivell de precisió que ofereix la tecnologia actual permet accedir a l'estudi de l'obra de Picasso amb visió científica i entendre millor la tècnica de la seva pintura, així com el comportament que els materials han experimentat en el transcurs del temps.

El simposi «Al voltant de Picasso: aproximació a la relació entre materials i mecanismes de degradació», organitzat conjuntament per la Universitat Politècnica de València (UPV) i el Museu Picasso de Barcelona, presenta les primeres conclusions del projecte de R+D ProMeSA¹.

El desenvolupament d'aquest ambiciós projecte també ha estat possible gràcies a la implicació d'especialistes de diversos museus, universitats i institucions d'investigació, que, amb la seva generosa complicitat, comparteixen avui en el nostre museu els seus darrers estudis científics. Així mateix, el nostre agraïment a Marion Mecklenburg, Michal Lukomski i Emanuela Bosco que han volgut estar presents per a compartir el seu saber en aquest esdeveniment de projecció internacional.

Aquest simposi és una oportunitat excel·lent per a l'intercanvi de coneixement i una ocasió única per a debatre les darreres investigacions realitzades en conservació i restauració, i portar a terme avenços en l'estudi dels canvis mecànics en les pintures.

· Emmanuel Guigon, *Director del Museu Picasso, Barcelona*

· Reyes Jiménez Garnica, *Cap de Restauració i Conservació Preventiva, Museu Picasso, Barcelona*

¹ R+D ProMeSA: Estudi de les propietats mecàniques i dimensionals de la pintura comercial. Influència en els mecanismes de degradació fisicoquímica d'obra pictòrica moderna i contemporània (HAR2016-75131-P).

8.30 – 9.00

Registre

9.00 – 9.15

Benvinguda institucional

- Emmanuel Guigon, *Director del Museu Picasso, Barcelona*
- Reyes Jiménez Garnica, *Cap de Restauració i Conservació Preventiva, Museu Picasso, Barcelona*

9.15 – 9.30

Presentació del projecte ProMeSA

- Laura Fuster López, *Instituto Universitario de Restauración del Patrimonio, Universitat Politècnica de València.*

Presentació del projecte ProMeSA - Estudi de les propietats mecàniques i dimensionals de la pintura comercial. Influència en els mecanismes de degradació fisicoquímica d'obra pictòrica moderna i contemporània (HAR2016-75131-P).

9.30 – 10.00

Mètodes, materials i durabilitat de la pintura.

- Marion F. Mecklenburg, *Smithsonian Institution, Washington, D.C*

10.00 – 10.30

Micromecàniques de pintures històriques i modernes.

- Michal Lukomski, *Getty Conservation Institute, Los Angeles, CA*

10.30 – 11.00

Tot predint la formació de sabons metàl·lics i el dany mecànic en pintura a l'oli tradicional: un model físic, químic i mecànic.

- Emanuela Bosco, Gijs J.A.M. Eumelen i Akke S.J. Suiker, *Department of the Built Environment, Eindhoven University of Technology – Eindhoven*

11.00 – 11.40

Pausa per al cafè

Casos d'estudi

11.40 – 12.00

Cas d'estudi 1.

Mecanismes de degradació en quatre obres de Picasso de 1917.

- Cecil K. Andersen, *School of Conservation, The Royal Danish Academy of Fine Arts, Schools of Architecture, Design and Conservation, Copenhagen.*
- Anna Vila, *Centres Científics i Tecnològics (CCiTUB), Universitat de Barcelona.*

Quatre pintures sobre tela pintades per Picasso a Barcelona l'any 1917 mostren similituds quant al suport tèxtil, la pel·lícula pictòrica, la paleta cromàtica i la tècnica d'execució. Tanmateix, els canvis estructurals i les petites diferències observades en la composició química dels materials, estan ajudant a comprendre la sinergia entre els mecanismes de degradació que han determinat l'estat tan dispar de conservació que presenten les obres actualment.

Cas d'estudi 2.***The Three Dancers*, 1925 de Picasso: observació a través de les capes i mesures de conservació per establir la pintura per a préstecs i exposicions.**

- Annette King, *Tate Gallery, London*
- Joyce H. Townsend, *Tate Gallery, London*

The Three Dancers és una pintura a l'oli multicapa, probablement pintada i repintada per Picasso tres vegades en un espai de temps de dos anys. Atès que és una obra molt demandada per les exposicions internacionals, en aquesta presentació es traça la història de la pintura i es posa en relleu la necessitat de crear l'equilibri que garanteixi que l'obra sigui prou sòlida per a ser exposada i deixada en préstec, i que, alhora, protegeixi la seva fragilitat.

Cas d'estudi 3.***Nova aproximació sobre La Miséreuse accroupie* de Pablo Picasso (Barcelona, 1902), utilitzant reflectància infraroja i espectroscòpia d'imatge de fluorescència de raigs X *in situ*, en combinació amb microanàlisi de mostres.**

- Emeline Pouyet, *Center for Scientific Studies in the Arts at the University of Northwestern, Chicago*
- Kenneth Brummel, *Art Gallery of Ontario, Toronto*
- Sandra Webster-Cook, *Art Gallery of Ontario, Toronto*
- Catherine Dejoie, *Art Gallery of Ontario, Toronto*
- John Delaney, *National Gallery of Art Washington*
- Marc Walton, *Northwestern University / Art Institute of Chicago*

Davant de l'evidència d'estructures subjacents a *La Miséreuse accroupie* (1902), s'ha realitzat un estudi tècnic per a entendre'n el procés creatiu. Tot utilitzant una metodologia basada en dades microscòpiques 2D, amb espectroscòpia d'imatges de reflectància infraroja i mapeig de fluorescència de macro-raigs X, s'ha confirmat la presència d'una composició anterior, un paisatge que fou possiblement obra d'un artista de la Barcelona del tombant de segle. L'estudi també ha revelat un estrat addicional entre el paisatge ocult i el treball final: una versió anterior de la dona pintada per Picasso.

Aquest estudi és un exemple de l'alt nivell d'integració amb què compta la recerca en l'àmbit de la conservació. La implicació de dos grups diferents d'experts científics, condueix la investigació multidisciplinària més enllà dels límits d'una sola disciplina o institució. Aquest estudi millora enormement el coneixement de les pintures de l'època blava de Picasso, de l'Art Gallery of Ontario (AGO), i la seva relació amb d'altres pintures i dibuixos de la mateixa època, gràcies a la col·laboració d'una xarxa d'experts.

Cas d'estudi 4.***Femme et enfant au bord de la mer, Barcelona 1902.***

- Keiko Imai, *Pola Museum of Art, Hakone, Japan*
- John Delaney, *National Gallery of Art Washington*
- Sandra Webster-Cook, *Art Gallery of Ontario, Toronto*
- Reyes Jiménez Garnica, *Museu Picasso, Barcelona*

L'espectroscòpia d'imatges de reflectància infraroja hiperespectral (967-1680 nm) de la pintura del Pola Museum, *Femme et enfant au bord de la mer* (1902), ha revelat dues troballes importants. La primera és la identificació d'un text del diari *Le Journal* del 18 de gener de 1902, que no és visible a la superfície de la pintura. La segona troballa són les noves característiques compostives que es relacionen amb la pintura d'una dona asseguda amb un got d'absenta ja coneguda per la imatge radiogràfica. Les imatges hiperespectrals processades mostren nous detalls amb informació del rostre, el cabell i les espatlles de la dona. Aquestes troballes descobertes de forma recent proporcionen informació addicional sobre el lloc on es va pintar la composició anterior i també sobre la pintura final, i han permès connectar aquesta obra amb dues altres obres del mateix període; entre les que destaca *Jaume Sabartés amb gorgera* de la col·lecció del Museu Picasso de Barcelona.

Cas d'estudi 5.***Still Life (1922) de Picasso: història, materials i conservació.***

- Allison Langley, Kimberley Muir i Ken Sutherland, *The Art Institute of Chicago*

L'Art Institute de Chicago presenta una investigació inèdita sobre els materials i tècniques de pintura de Picasso. Per a entendre millor la creació de l'obra *Still Life*, s'ha examinat la pintura utilitzant una gamma d'imatges tècniques que inclouen raigs X, IRR i llum transmesa. L'anàlisi de materials s'ha portat a terme utilitzant XRF, FTIR, SEM / EDX i GC-MS. Tot i que enfosquits per les capes superiors de pintura, els contorns d'una natura morta més clàssica, orientats de forma perpendicular al format horitzontal final, romanen parcialment visibles al revers de la tela. Picasso va aplicar un fons blanc fi sobre la composició anterior abans de començar la natura morta. Els rebuts de la dècada 1920 indiquen que Picasso va comprar pintures de la casa Ripolin durant aquest període, així com secatiu de Harlem, un material resinós. La investigació sobre la pintura Ripolin de l'Art Institute indica que Picasso no va utilitzar aquí aquesta marca de pintura, i que les aplicacions de pintura fluida es van aconseguir probablement modificant la pintura a l'oli de tub, afegint-hi dissolvent.

15.00 – 15.20

Cas d'estudi 6.**La revelació d'allò subjacent: relació entre *Rue de Montmartre* (1900) i *Le Moulin de la Galette* (1900) de Picasso.**

· Will Shank, *conservador i comissari independent*

Aquesta investigació, basada en l'examen tècnic de *Rue de Montmartre* (París, tardor de 1900), ha permès trobar una composició subjacent en la pintura. L'autor, en col·laboració amb altres conservadors i tècnics digitals, ha estat capaç de recrear la imatge oculta en un aproximació a la paleta original de Picasso a partir d'altres referències com ara *Le Moulin de la Galette*; fet que ha permès recrear la imatge en color.

15.20 – 15.40

Cas d'estudi 7.***Acrobat Family* (1905) de Picasso en detall: investigació de materials i tècniques d'una obra icònica de la col·lecció del Gothenburg Museum of Art.**

- Mariateresa Pullano, *Göteborgs Konstmuseum, Göteborg*
- David Buti, *Centre for Arte Technological Studies and Conservation, Statens Museum for Kunst, Copenhagen*
- Eleonora Papa, *Moderna Museet, Stockholm*
- Eva Nygårds, *Göteborgs Konstmuseum, Göteborg*
- Loa Ludvigsen, *Centre for Arte Technological Studies and Conservation, Statens Museum for Kunst, Copenhagen*
- Jørgen Wadum, *Centre for Arte Technological Studies and Conservation, Statens Museum for Kunst, Copenhagen*

Aquesta és una de les obres icòniques del Göteborgs Konstmuseum, i, atesa la fragilitat i sensibilitat a la llum dels seus materials, el museu sempre ha estat restrictiu pel que fa al seu préstec. Els materials utilitzats en aquesta obra segons les descripcions del catàlegs són una barreja d'aiguada, pastel, aquarel·la i tinta xinesa. No obstant això, aquesta informació és, sovint, contradictòria i inexacta.

La investigació científica duta a terme ha permès revelar la tècnica emprada per Picasso, així com esclarir-ne l'estat de conservació. L'anàlisi espectroscòpic ha documentat la participació de diferents tècniques, possiblement basades en aigua en les capes de pintura mat i basades en oli en les més brillants. Les anàlisis, tant visuals com espectroscòpiques han descartat l'ús de pastels o d'altres tècniques gràfiques. Des del punt de vista del pigment, es van aconseguir resultats interessants en l'àrea blava descolorida en què l'ultramar sembla ser el material colorant principal.

Finalment, els exàmens han revelat un dibuix fins ara desconegut de Picasso, a la part posterior del cartó.

15.40 – 16.00

Cas d'estudi 8.

Un collage de Picasso de 1913–14 en paper: avaluació de la fragilitat i la sensibilitat a la llum.

- Charity Fox, *Conservation Department, Tate Britain, London*
- Joyce H. Townsend, *Conservation Department, Tate Britain, London*
- Betty Sacher, *Conservation Department, Tate Britain, London*

L'any 1961 quan la Tate Britain va adquirir *Bottle of Vieux Marc, glass, guitar and newspaper* (Ceret, 1913), s'hi van observar lleugeres modificacions respecte de les fotografies anteriors en blanc i negre. Per a assolir una comprensió més profunda de la materialitat de l'obra i dels processos de treball de Picasso, s'ha posat en marxa un projecte de recerca basat en maquetes, amb l'ús de materials històrics que proporcionen una comprensió més profunda tant dels materials utilitzats a l'obra com del procés creatiu de Picasso. Una millor comprensió dels mecanismes de deteriorament permetrà determinar el protocol futur de visualització, que s'incorporarà a la política d'il·luminació per a les obres en paper de la Tate, actualment en revisió.

16.00 – 16.20

Cas d'estudi 9.

Pablo Picasso a la Corunya: tècnica pictòrica i connexió amb els procediments del segle XIX. *The Portrait of a Bearded Man (1895).*

- Clara Bondía, Lorenzo Hortal, Adelina Illán i Rafael Romero, *Icono I&R, Madrid*

El període de la Coruña, de 1891 a 1895, fou un moment cabdal en els inicis de la formació artística del jove Picasso. La pintura *The Portrait of a Bearded Man* (1895) revela el deute amb els materials, processos i dispositius pictòrics específics de segle XIX. Les anàlisis recents d'aquesta pintura permeten explorar la «prehistòria» del procés formatiu de Picasso i ajuden a comprendre les claus de les seves primeres instruccions.

16.20 – 16.50

Pausa per al cafè

16.50 – 17.10

Cas d'estudi 10.

Del moviment d'obres al moviment de materials.

· Claire Guérin, *Conservadora de pintures*

Atès l'augment d'exposicions dedicades a Picasso, les especificacions de la caixa de transport s'han convertit en un tema cabdal. Les prestacions de les caixes permeten controlar els canvis termohigromètrics, l'absorció de vibracions i la resistència als cops, amb l'objectiu de preservar, sempre que es pugui, les obres pintades en diferents suports durant el transport. Tanmateix, continua sent molt difícil d'avaluar l'estat real de les obres en el moment del transport. De fet, la fatiga dels materials que causa el trencament de la capa pictòrica continua sent delicada de valorar a simple vista.

En aquest context, la importància de la qualificació del correu és essencial, atès que és necessari tenir coneixement del treball, els riscos relacionats amb els materials utilitzats, la condició, l'historial de préstecs i la comprensió de les especificacions de la caixa de transport per a garantir-ne el maneig de forma correcta.

17.10 – 17.30

Cas d'estudi 11.

Estudi de l'impacte del procés de neteja mitjançant hisop combinat amb un dispositiu de microaspiració i dispensador de líquid per a superfícies pictòriques sensibles com les de Picasso.

· Pierre Antoine Héritier, *Atelier Heritier Sàrl, Genève*

L'observació de les obres de Picasso permet trobar superfícies que mai no han estat netejades i en què l'aparença envellutada i complexa roman intacta, especialment quan l'artista utilitza pintura Ripolin i pintura a l'oli en suports, de vegades, absorbents i inusuals.

Aquestes superfícies han de conservar-se com més íntegres millor, tot avaluant les eliminacions de vernís innecessàries o traumàtiques.

La proposta ofereix estudiar l'impacte real de la neteja mitjançant el mètode de roleu de cotó en comparació amb la tècnica que combina una dispensació de líquid amb un dispositiu de microaspiració.

17.30 – 17.50

Cas d'estudi 12.

Els estrats com a representació: l'interès de Picasso en les pel·lícules pictòriques des de 1907 fins a 1920.

· Chikako Takaoka, *Ohara Museum of Art*.

A principis de la dècada dels anys vint Picasso va pintar *Études*. En aquest treball coexisteixen múltiples estils, com ara el cubisme i el classicisme i algunes de les imatges estan disposades com un collage. L'any 1984, l'anàlisi de raigs X, realitzat pel Centre de recherche et de restauration des musées de France, va revelar que *Études* ocultava una imatge completament diferent: una còpia del gravat *La resurrecció de Llätzer* de Rembrandt van Rijn. Picasso va construir la imatge de superfície traçant algunes línies de la imatge inferior.

Picasso es va interessar per la matèria i l'estructura estratificada, utilitzant sovint l'estrat subjacent com a part de l'obra final i emfatitzant algunes propietats tàctils com ara el *grattage* (*scratch*, rascat).

La presentació analitza l'interès de Picasso pels estrats, posant el focus en les seves pintures des de 1907 fins a principis de la dècada 1920, i tenint en compte el desig de visualitzar allò invisible en un context històric emparat per l'art i la ciència des de finals del segle XIX fins a començaments del segle XX.

17.50 – 18.10

Cas d'estudi 13.

Una nova aproximació a *Ciencia y Caridad* (1897).

· Reyes Jiménez Garnica, *Museu Picasso, Barcelona*

Des que *Ciencia y Caridad* va abandonar el taller de Picasso l'any 1897, l'obra ha estat exposada de forma reiterada a tensions mecàniques extremes: la tela fou desmuntada del bastidor i enrotllada en diverses ocasions, a més d'exposar-se en condicions de conservació adverses. El 1970 fou sotmesa a la humitat, temperatura i pressió pròpies dels processos de reentelat tradicionals, previ encolat de la capa pictòrica. Aquesta mena de canvis sobtats, combinats amb una tècnica pictòrica complexa per l'acumulació de successives capes de pintura, van provocar la pèrdua de cohesió entre els estrats pictòrics i la consegüent degradació de l'obra.

El recent estudi científic ha desvelat aspectes no coneguts de l'estructura interna i ha esdevingut la documentació definitiva per a emprendre la darrera restauració.

18.10 – 18.30

Cloenda

Accés

Museu Picasso, Barcelona

Sala d'actes

pl. Jaume Sabartés, 1

08003 Barcelona

Tel. (+34) 93 256 30 00 / museupicasso@bcn.cat

Acreditació

· Per motius de seguretat, és obligatori portar sempre l'acreditació ben visible durant totes les activitats del simposi.

Traducció

· S'oferirà servei de traducció simultània a totes les sessions: català, castellà i anglès.

Recordatori: per disposar d'un receptor, els participants hauran de lliurar el seu document d'identitat o passaport.

Altres

- L'accés a les sessions i espais del simposi es reserva als inscrits en els actes.
- No es permet l'entrada a la sala d'actes amb beguda o menjar.
- La inscripció al simposi inclou una entrada per visitar el Museu Picasso del dimarts 27 de novembre al diumenge 2 de desembre de 2018 presentant la inscripció a la taquilla preferent del carrer Montcada, 23.

Com arribar-hi

Autobús

- V15 / V17 / 45 / 120 Via Laietana
- 39 / 51 / H14 Passeig de Picasso
- 51 / 59 / 120 / D20 / V13 Pla de Palau

Metro

- L4 Jaume I
- L1 Arc de Triomf

Cotxe

- El Museu Picasso no disposa d'aparcament propi.
- Els aparcaments més propers estan situats al passeig del Born, l'avinguda de la Catedral, l'avinguda de Francesc Cambó i la Via Laietana.

Pàg. 6: Procés d'obtenció de la imatge en alta resolució per sistema mecànic robotitzat, any 2016 Museu Picasso, Barcelona © Successió Pablo Picasso, VEGAP, Madrid 2018

Pàg. 18: Anàlisi de materials per microflorescència de RX, any 2006 Museu Picasso, Barcelona © Successió Pablo Picasso, VEGAP, Madrid 2018

Pàg. 30: Procés d'estudi de colorimetria per fibra òptica, any 2017 Museu Picasso, Barcelona © Successió Pablo Picasso, VEGAP, Madrid 2018

Pàg. 42: Macrofotografia per obtenir informació sobre el procés pictòric, any 2016 Museu Picasso, Barcelona © Successió Pablo Picasso, VEGAP, Madrid 2018

Pàg. 52: Imatge radiogràfica d'*Home amb fruitera* (Barcelona, juny-novembre del 1917) de Pablo Picasso, any 2016 100 x 70 cm Museu Picasso, Barcelona © Successió Pablo Picasso, VEGAP, Madrid 2018

Organitzat per:

UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA

CCiT[®]
Centres Científics i Tecnològics
UNIVERSITAT DE BARCELONA

CATS
Centre for Art Technological
Studies and Conservation

The Royal Danish Academy of Fine Arts,
Schools of Architecture, Design and Conservation
School of Conservation

Amb el suport de:

ProMeSA

Imatge d'*Home amb fruitera* (Barcelona, juny-novembre del 1917) de Pablo Picasso

Radiografia, 100 x 70 cm

Museu Picasso, Barcelona

© Successió Pablo Picasso, VEGAP, Madrid 2018

29.11.18
Museu Picasso de Barcelona

